

Тетяна Цавалюк,

кандидат психологічних наук, викладач
кафедри психології Хмельницької
гуманітарно-педагогічної академії

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДЕСТРУКТИВНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасне складне становище загальноосвітньої школи в Україні потребує суттєвого покращення рівня особистісної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Можливість бачити майбутнє покоління більш впевненим, психологічно здоровим, духовно зрілим, залежить, передусім, від тієї атмосфери, яку воно вбирає у школі. Вчитель постає носієм духовних і моральних орієнтирів, проте не завжди йому вдається долати складні педагогічні й особисті ситуації, від чого страждають, в першу чергу, він сам і його учні, а також його професія й освіта в цілому. Психологічний стан учителя початкових класів безпосередньо відображається у психоемоційному стані учнів, ефективності навчального процесу, його взаємодії з соціальним оточенням, тому важливо формувати готовність майбутнього педагога до подолання труднощів у професійній діяльності. Нездатність подолання кризових ситуацій веде до деструктивної конфліктності, тоді як наявність відповідних знань і вмінь дозволяє майбутньому педагогу підготуватись до зустрічі з конфліктною ситуацією і вийти з неї переможцем. Таким чином, вирішення цієї проблеми багато в чому залежить від якості педагогічної взаємодії у системі підготовки майбутніх педагогів [6].

У працях К. Боулдінга, Дж. Бернарда, Р. Дарендорфа, К. Дойча, М. Дойча, Г. Зіммеля, Л. Козера, А. Раппоорта та інших дослідників наведено різноманітну методологію, категоріальний апарат, систематизовано досвід класифікації конфліктів, подано характеристики їхніх соціальних функцій [3, с.37]. У психології розглядаються конструктивні і деструктивні функції конфліктів (А. Бандурка, В. Друзь, Ф. Бородін, Н. Коряк, Н. Грішина, О. Донченко, Т. Титаренко) [5, с. 7].

Мета статті – з'ясування психологічних аспектів попередження деструктивної конфліктності майбутніх учителів початкових класів.

Конфлікти завжди спричиняються зіткненням інтересів і поглядів людей, тож у їх виникненні, розвитку та розв'язанні значну роль відіграє психологічний фактор.

Конфлікт – психічний стан, зумовлений переживанням суперечностей, що виникають між людьми у зв'язку з вирішенням тих чи інших питань соціально-політичного або особистого життя [3, с. 78]. Особливістю конфлікту як виду взаємодії між сторонами у процесі вирішення проблеми є протидіяння однієї сторони іншій.

Конфлікти класифікують на різних підставах, залежно від мети дослідження. Із функціональної точки зору класифікація конфліктів може будуватися за принципом доцільності-недоцільності. Згідно із цим принципом виокремлюють позитивні (конструктивні) та негативні (деструктивні) конфлікти. Спираючись на значну кількість соціально-психологічних досліджень, спрямованих на пошуки шляхів усунення конфліктів, можна дійти до висновку, що конфлікт відіграє лише негативну роль, виконує лише деструктивну функцію. Насправді конфлікт, як одним із яскравих проявів протиріччя, сам є внутрішньо суперечливим. Він виконує не тільки деструктивну, але й конструктивну функцію. З'ясовуючи роль конфлікту, необхідно виходити з конкретної ситуації. Один і той самий конфлікт може бути деструктивним в одному плані та конструктивним в іншому, відігравати негативну роль на одному етапі розвитку й позитивну – на іншому [4, с. 504].

Деструктивні функції конфлікту можуть виявлятися по-різному. Особистісний конфлікт викликає стан психологічного дискомфорту, що викликає інші негативні наслідки і може призвести до розпаду особистості. На рівні групи конфлікт здатний руйнувати систему комунікацій, взаємозв'язків, послаблювати ціннісно-орієнтаційну єдність групи, знижувати ефективність її функціонування в цілому. Так само деструктивні функції конфлікту виявляють себе й у міжгрупових взаєминах. Деструктивний вплив конфлікту може мати місце на кожному етапі його розвитку: етапі об'єктивної конфліктної ситуації, етапі її усвідомлення, етапі конфліктної поведінки та етапі вирішення конфлікту. Особливо гостро деструктивний вплив конфлікту виявляється на стадії конфліктної поведінки.

Серед деструктивних функцій (наслідків) конфлікту відзначається негативний вплив на психічний стан його учасників, переживання стресових симптомів, руйнація міжособистісних стосунків, формування негативного образу сторін, що протидіють, затримання поступального розвитку особистості.

Попередження конфлікту – вид діяльності, направлений на недопущення його виникнення. Попередження конфліктів ґрунтується на їх прогнозуванні. В цьому випадку на основі отриманої інформації про причини небажаного конфлікту здійснюється активна діяльність щодо нейтралізації дії всього комплексу його детермінуючих чинників. Як і в процесі прогнозування, особливе значення щодо попередження конфліктів займає робота із конфліктними ситуаціями [2, с. 47].

Відносно тих конфліктів, які неможливо або недоцільно попереджувати, – ними бажано управляти, спрямовуючи до конструктивного розв'язання. Оцінка конфлікту як конструктивного (функціонального) або деструктивного (дисфункціонального) виходить передусім із його наслідків. Позитивними наслідками конфлікту

передусім є розв'язання проблеми або комплексу проблем, що спричинили конфлікт [1, с. 74].

Позитивними наслідками конфлікту є:

- залучення людей до вирішення важливих для них питань, розвиток почуття причетності й відповідальності за прийняте рішення;
- відверте обговорення труднощів і «вузьких місць»;
- усвідомлення пріоритетних цілей та завдань;
- поліпшення стосунків та готовність до співробітництва у майбутньому;
- зменшення синдрому покірності й розвиток ініціативи;
- зменшення емоційної напруги, неспокою і стресу;
- тимчасове відвернення інших конфліктів, які в теперішній ситуації можуть мати руйнівні наслідки;
- поживлення комунікації та залучення до спілкування «аутсайдерів» і членів «закритих» груп;
- привернення уваги громадської думки до конфлікту.

Конфлікт варто вирішувати, доки він не перейшов до агресивної форми перебігу. Конструктивний конфлікт є не лише способом самопізнання та самозмін, а й попередження і подолання деструктивності; останнє можливе також через реалізацію творчого підходу в комунікативній сфері. Вирішальне значення для подолання деструктивної конфліктності має здатність хоча б одного учасника взаємодії переводити конфлікт із деструктивного в конструктивний. Проте це досягається виключно особистісними якостями людини, рівнем її психологічної зрілості, досвідом, вміннями, а також її бажанням досягнути згоди і важливістю мети, яку вона перед собою ставить. Щодо суб'єктів шкільної педагогічної взаємодії, то такою особистістю, в першу чергу має бути вчитель.

У процесі професійної діяльності майбутній вчитель початкових класів мимоволі зіштовхується з різноманітними конфліктними ситуаціями, що потребують прийняття продуктивних рішень, і випускник ВНЗ до моменту його закінчення здобуває той чи інший соціальний досвід, і зокрема, досвід продуктивного вирішення конфліктних ситуацій. Майбутнім учителям початкових класів під час навчання прищепляються вміння та навички здійснення міжособистісної взаємодії на основі активної моральної позиції, що характеризується доброзичливістю, тактовністю, стриманістю [7, с.193].

Функціональний підхід потребує практичного ставлення до проблеми конфлікту. Тому не менш важливими, ніж розв'язання конфліктної ситуації, є питання, пов'язані з запобіганням конфлікту, його профілактикою, послабленням. Особливо важливо розуміти психологічну природу конфліктів майбутньому вчителю початкових класів, тому що від нього значно мірою залежить напруженість, тривалість та результативність конфліктних ситуацій.

Суттєвим моментом тут є те, що всі негативні прояви ґрунтуються на особистісних якостях, відношенні та самостваленні. Тому засобом подолання деструктивної конфліктності постає не стільки зовнішнє врегулювання конфлікту, скільки внутрішня, особистісна корекція якостей, установок і відношень.

Важливим засобом попередження конфліктів є насамперед врахування особливостей поведінки конфліктних особистостей, які нерідко страждають на різні комплекси; особистостей, незадоволених своїм статусом у суспільстві, у сім'ї, організації, які потребують постійного задоволення болючого самолюбства й зняття внутрішньої напруги.

Важливою умовою профілактики виникнення й ескалації конфліктогенів, як стверджують Г. Ложкін і Н. Пов'якель, повинно бути підвищення психологічної культури та психологічної освіти, які сприятимуть [3, с. 55]:

- запобіганню застосування конфліктогенів у спілкуванні;
- самовдосконаленню сфери спілкування, оволодінню культурою спілкування та поведінки;
- самовдосконаленню особистості й позбавленню егоцентризму, агресивності та схильності до маніпулювання, підвищенню самооцінки, поваги до себе та до інших людей;
- підвищенню стресостійкості та формуванню толерантності до фрустрації, «імунітету» на ситуативні та «комунальні» конфліктогени спілкування;
- формування в особистості усвідомлення й рефлексії чужих (але значущих для себе) і власних конфліктогенів.

Попередження деструктивної конфліктності можливе через набуття досвіду конфліктної взаємодії. Творчість у педагогічному спілкуванні виступає тим інтегрувальним фактором, що дозволяє виробити систему психологічних засобів подолання деструктивних педагогічних конфліктів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою методичних рекомендацій щодо попередження деструктивної конфліктності майбутніх учителів початкових класів.

Список використаних джерел

1. Гірник А., Бобро А. Конфлікти: структура, ескалація, залагодження. Вид. 2-е. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 172 с.
2. Емельянов С.М. Управление конфликтами в организации. – СПб.: «Авалон», «Азбука-классика», 2006. – 256 с.
3. Пірен М.І. Конфліктологія: Підручник. – К.: МАУП, 2007. – 360 с.
4. Психологія: Підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л.Трофімова. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.

5. Рудзевич І.Л. Психологічні засоби подолання деструктивних конфліктів педагогів із старшокласниками: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психологічних наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І.Л.Рудзевич. – К., 2005. – 21 с.

6. Чала О. Психологічні аспекти деструктивної конфліктності майбутніх педагогів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://elibrary.kubg.edu.ua/1289/1/E CHALA PO 2%2812%29 IS IPSP.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/1289/1/E%20CHALA%20PO%202%2812%29%20IS%20IPSP.pdf)
Чала О. Розвиток толерантності студентів як засіб усунення їх деструктивної конфліктності / О. Чала // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Том VII. – Екологічна психологія. – Випуск 40. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 222 с. – С. 188-195.